

УДК 338.121: 378.4

Д. В. Біленко, к.е.н.,
Донецький національний університет ім. В. Стуса,
м. Вінниця

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація

Головною проблемою вищої освіти в Україні стала зміна підходів до економічної підтримки вищих навчальних закладів (ВНЗ) і принципи зміни структури попиту на освітні послуги. В нових умовах ВНЗ намагаються вирішити вказану проблему з орієнтацією на розвиток інноваційної економіки, проголошеної основним принципом державної політики України, шляхом створення відповідних інноваційних механізмів. У статті досліджується різниця між інноваційною діяльністю ВНЗ, інноваційним розвитком ВНЗ та інноваційним ВНЗ. На основі аналізу праць вітчизняних науковців обґрунтовано, що найбільш повним визначенням, що включає широке коло питань пов'язаних як з результатом, так і з процесом інноваційної діяльності, є поняття інноваційного ВНЗ. На основі аналізу закордонного досвіду доведено доцільність використання чітких критеріїв, за якими оцінюється рівень інноваційності ВНЗ. Звідси надано авторське визначення поняття інноваційного ВНЗ та доведено необхідність формування відповідних критеріїв.

Ключові слова: інноваційна діяльність ВНЗ, інноваційний розвиток ВНЗ, інноваційний ВНЗ.

Д. В. Беленко, к.э.н.,
Донецкий национальный университет им. В. Стуса,
г. Винница

СУЩНОСТЬ И ПОНЯТИЕ ИННОВАЦИОННОГО ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Аннотация

Главной проблемой высшего образования в Украине является изменение подходов к экономической поддержке высших учебных заведений (ВУЗ) и принципиальные изменения структуры спроса на образовательные услуги. В новых условиях ВУЗ пытается решить указанную проблему с ориентацией на развитие инновационной экономики, провозглашенной основным принципом государственной политики Украины, путем создания соответствующих инновационных механизмов. В статье исследуется разница между инновационной деятельностью ВУЗа, инновационным развитием ВУЗов и инновационным ВУЗом. На основе анализа работ отечественных ученых обосновано, что наиболее полным определением, включающий широкий круг вопросов, связанных как с результатом, так и с процессом инновационной деятельности, является понятие инновационного ВУЗа. На основе анализа зарубежного опыта доказана целесообразность использования четких критериев, по которым оценивается уровень инновационности ВУЗа. Отсюда предоставлено авторское определение понятия инновационного ВУЗа и доказана необходимость формирования соответствующих критериев.

Ключевые слова: инновационная деятельность ВУЗов, инновационное развитие ВУЗов, инновационный ВУЗ.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасному світі в умовах динамічних змін ідей, знань, технологій суспільство набуває низку характерних рис, які не були властиві для попереднього періоду. Це висуває нові вимоги до життя та діяльності кожної окремої людини, актуалізує завдання максимального наближення її навчання до умов відкритого інформаційного середовища, швидкого науково-технічного прогресу та взаємопроникнення культур. Задля досягнення мети модернізації методів та засобів навчання для набуття нею сучасних форм у Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [1]

передбачено низку заходів з забезпечення інноваційного розвитку системи освіти й економіки, підготовки кваліфікованих спеціалістів для ринку праці. Інструментом імплементації інновацій у всі сфери життя є інноваційний розвиток освіти через трансформацію сучасних ВНЗ в інноваційні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Не вирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. У дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених є значні розробки стосовно інноваційного ВНЗ, серед яких виділяються дослідження М. Клейтона [10], А. А. Роскладки [3], П. Ю. Сауха [7], А. А. Харківської [6] та інших.

Аналіз вітчизняних наукових робіт свідчить про те, що вчені пропонують одні й ті ж самі методи управління як для інноваційної діяльності ВНЗ, так і для інноваційного ВНЗ, не розрізняючи їх.

Мета статті. Необхідність розробки підходу до управління інноваційним ВНЗ з визначенням його особливостей обумовило мету написання статті, яка полягає в теоретичному дослідженні понять «інноваційна діяльність ВНЗ», «інноваційний розвиток ВНЗ» та «інноваційний ВНЗ» та виявленні принципових відмінностей в трактуваннях цих понять, запропонованих різними авторами.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в науковому лексиконі існує багато визначень, що так чи інакше пов'язані з інноваційністю ВНЗ, серед яких за частотою використання можна відокремити наступні 3 групи [2-3; 6-9]:

- 1) інноваційна діяльність ВНЗ;
- 2) інноваційний розвиток ВНЗ (або інноваційна модель розвитку ВНЗ);
- 3) інноваційний ВНЗ.

Щодо першої групи, де основну увагу зосереджено на інноваційній діяльності, то тут можна побачити дві думки: одні вчені під інноваційною діяльністю ВНЗ розуміють процес, в ході якого з'являється інноваційний продукт, інші вчені інноваційну діяльність ВНЗ розглядають як спільну діяльність всіх, хто включений до освітнього процесу, спрямовану на досягнення цілей розвитку ВНЗ [2; 3].

Незважаючи на ємність та водночас лаконічність першого підходу, основним недоліком тут можна визначити те, що ніяким чином не враховується специфіка діяльності ВНЗ та його відмінність від підприємства, де основним видом діяльності є інноваційна. Так, згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», інноваційна діяльність визначається як «діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг» [4]. На відміну від підприємства, основною рисою ВНЗ, що випускає інноваційний продукт, є, зокрема, підготовка фахівців інноваційного типу. Щодо другого підходу, то при наданні такого визначення вчені, скоріше за все, керуються Законом України «Про вищу освіту», де зазначено, що «...інноваційна діяльність у ВНЗ є невід'ємною складовою освітньої діяльності ...», але нечітке формулювання досягнення цілей розвитку не дозволяє визначити певні критерії, за якими можна зробити висновок щодо успішності інноваційної діяльності ВНЗ [5].

Інноваційний розвиток ВНЗ (або інноваційна модель розвитку ВНЗ) – друга група – включає до себе більш широке коло аспектів, що пов'язані з процесом

модернізації за рахунок створення, розповсюдження і засвоєння інновацій. Але в більшості праць основний акцент ставиться на педагогічні інновації, впровадження яких дозволить готувати спеціалістів, що потребує суспільство, а також забезпечити досягнення цілей та завдань інноваційного розвитку. Педагогічні інновації відрізняються від педагогічної діяльності тим, що в першому випадку йдеться про передання знань, а в другому – про виробництво знань, що дозволить удосконалювати навчальний процес відповідно до соціальних, економічних та технологічних змін суспільства [6; 7].

В українській науковій літературі поняття інноваційного ВНЗ (третя група) включає в себе, окрім інноваційних продуктів як результату наукової діяльності (перша група визначень інноваційності ВНЗ) та інновацій в навчальній діяльності (друга група визначень інноваційності ВНЗ), ще такі риси, як інноваційність у кадровому забезпеченні та управлінні. Тобто, інноваційний ВНЗ у повсякденній діяльності використовує інноваційні процеси у всіх напрямках, що дозволяє розглядати інноваційний процес у ВНЗ як цілісну систему [8; 9].

Аналіз закордонного досвіду визначення інноваційних ВНЗ дозволяє зробити висновок, що більшість дослідників зосереджені на питанні визначення критеріїв інноваційних ВНЗ, а інноваційним вважають той ВНЗ, який досягає цих критеріїв [10]. Як критерії для оцінки інноваційності університету використовуються кількість публікацій у наукових журналах та кількість патентів. Наприклад, міжнародне агентство інформації Reuters News для створення рейтингу найбільш інноваційних університетів у світі спирається на дані компанії Clarivate Analytics, що спеціалізується на відборі, аналізі та наданні інформації для науковців з платформ, де розміщено наукометричні, реферативні, міжнародні бази даних, яка включає в себе понад 18000 провідних журналів. Що стосується педагогічного процесу, то тут основна стратегія націлена на використання онлайн-технологій, які дозволяють обслуговувати більшу кількість студентів за нижчою ціною [11].

Таким чином, аналіз праць вітчизняних науковців та їх тлумачення поняття інноваційності ВНЗ свідчить про те, що найбільш повним визначенням, що включає широке коло питань, пов'язаних як з результатом, так і з процесом інноваційної діяльності, є поняття інноваційного ВНЗ. Закордонний досвід свідчить про доцільність використання чітких критеріїв, за якими оцінюється рівень інноваційності ВНЗ. Звідси під інноваційним ВНЗ слід розуміти ВНЗ, який здійснює цілісну системну інноваційну діяльність у всіх напрямках своєї роботи, що дозволяє досягати цілей розвитку ВНЗ.

Вихідним моментом прийняття рішення про трансформацію традиційних університетів в напрямку створення нового типу науково-освітньої структури – інноваційний університет – виступають ряд вимог, що пред'являються до інноваційних університетів і наявність об'єктивних передумов їх створення в Україні.

До університетів інноваційного типу ставляться такі вимоги [3,6,7]:

- наявність успішного досвіду реалізації програм міжнародного, державного та регіонального значення та оцінка отриманого результату;
- розробка цільових програм за участю роботодавців;
- наявність у ВНЗ інноваційної інфраструктури (в тому числі матеріально-

технічної та інформаційної бази, наукових кадрів та унікальних наукових шкіл, бізнес-інкубаторів, офісів комерціалізації, комп'ютерних парків і телекомунікаційних систем, технопарків, центрів трансферу технологій, лабораторій), інтегрованої в економічний простір регіону;

- використання результатів проектно-інноваційної діяльності ВНЗ в його освітніх програмах;

- наявність багаторівневої системи підготовки, модульних освітніх програм, розробка і впровадження нових освітніх технологій;

- наявність розвиненої інфраструктури ВНЗ для забезпечення освітньої міграції з подальшою соціокультурною адаптацією (кампуси, мовні курси і т.д.);

- інтегрованість у світовий освітній та науковий простір, забезпечення академічної мобільності, надання освітніх послуг відповідно до міжнародних стандартів, експорт освітніх технологій;

- моніторинг ринку праці та освітніх послуг, створення і забезпечення механізмів і організаційних структур взаємодії з роботодавцями, наявність програм освоєння нових сегментів ринку;

- стратегія ВНЗ з організації випереджаючої підготовки фахівців з актуальних напрямів знань;

- сучасна система управління ВНЗ і система управління якістю.

Виходячи з вказаних вимог, напрямки перетворення українських ВНЗ в університети інноваційного типу можна визначити таким чином [2]:

- розвиток нових методів і прийомів викладання та навчання;

- перетворення організаційної структури університету;

- вдосконалення підходів до наукових досліджень;

- впровадження фінансово-економічних механізмів розподілу фінансових ресурсів за напрямками інноваційного розвитку університетського комплексу.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Аналізуючи функціонування традиційних українських ВНЗ в сучасних умовах господарювання, можна виділити ряд стимулів, що спонукають до створення інноваційних університетів в Україні:

1. Постійне та швидке ускладнення господарських зв'язків і, як наслідок, вимога настільки ж швидкого і постійного оновлення освітнього процесу. Необхідність такого оновлення в динамічно мінливих умовах відноситься як до змісту навчальних курсів, так і до форм організації навчального процесу, впровадження нових методів – аналізу кейсів, роботи в командах, тьюторства, дистанційної освіти в різних формах.

2. Можливість абітурієнтів і студентів порівнювати рівень освіти в різних ВНЗ, що обумовлює їх підвищену вимогливість до якості освіти. Багато сьогоденних абітурієнтів та студентів мають досвід зарубіжних стажувань, знайомі з рівнем освіти, що надаються іншими університетами, що ставить українські ВНЗ в відношення прямої конкуренції не тільки між собою, але також з провідними зарубіжними університетами.

3. Відкритість світовому освітньому середовищу і, як наслідок, необхідність відповідати професійним стандартам світового рівня. Зростаюча мобільність робочої сили вимагають від освітніх послуг відповідність стандартам і вимогам, що

пред'являються до компетенцій фахівців відповідної кваліфікації як на українському, так і на міжнародному ринках праці.

4. Втрата ексклюзивності деяких дисциплін, що викладаються. Певною мірою цьому сприяє те, що в міру розвитку Інтернету та інших інформаційних технологій доступ ВНЗ до унікальних інформаційних ресурсів не є перевагою. Сьогоднішнім унікальним ресурсом ВНЗ повинні бути його викладачі, навчальні плани і програми, методичні розробки.

Вочевидь, що критерії, які використовуються за кордоном [10,11] можуть бути корисними лише для тих ВНЗ, які вже пройшли певний шлях інноваційної діяльності та здобули відповідний досвід. Звідси напрямком подальших досліджень є формування критеріїв інноваційності ВНЗ в залежності від життєвого циклу, під яким можна розуміти певний період часу протягом якого система механізмів управління, що необхідні для здійснення інноваційної діяльності за всіма напрямками роботи ВНЗ, проходять шлях від ініціації до впровадження.

Список використаних джерел:

1. Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.
2. Освіта й наука в інноваційному розвитку сучасної Європи: зб. наук.-експерт. матеріалів. Аналітична записка [Електронний ресурс] / За заг. ред. С. І. Здіорука. – К.: НІСД, 2014. – 124 с. – (Сер. «Гуманітарний розвиток», вип. 2). -- Режим доступу: <http://niss.gov.ua>.
3. Роскладка А. А. Інноваційний вищий навчальний заклад: особливості функціонування та перспективи розвитку / А. А. Роскладка // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 5 (50). – С. 270-275.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 04.07.2002 №40-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
6. Харківська А. А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ : монографія / А. А. Харківська. – Х. : ХГПА, 2011. – 350 с.
7. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / За ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.
8. Інноваційні дослідницькі університети як чинник модернізації освітньо-наукової сфери та розбудови суспільства знань. Аналітична записка [Електронний ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень . – Режим доступу: <http://niss.gov.ua>.
9. Загородній А. Г. Чи потрібен Україні Академічний університет? / А. Г. Загородній, О. А. Кордюк, В. М. Шадура // Дзеркало тижня. – 2016. – № 21, 11-18 червня.
10. Clayton M. Christensen, The Innovative University: Changing the DNA of Higher Education from the Inside Out Hardcover / Clayton M. Christensen, Henry J. Eyring. – July 26, 2011. – 340 p.
11. Reuters News Agency | Reuters [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agency.reuters.com/en.html>

Daria Bilenko, PhD,

Vasyl' Stus Donetsk National University,
Vinnitsia

ESSENCE AND CONCEPT OF INNOVATIVE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Summary

The main problem of higher education in Ukraine is the change in approaches to the universities' economic support and fundamental changes in the structure of educational services demand. In terms of new conditions, the university is trying to solve this problem with an orientation towards the innovative

economy development proclaimed as the basic principle of Ukraine's state policy by creating relevant innovative mechanisms. The article explores the difference between the university innovative activities, the universities innovative development, and the innovative university. Based on the analysis of the Ukrainian scientists' work, it is substantiated that the most comprehensive definition, including a wide range of issues related to both the result and the process of innovation, is the definition of an innovative university. Based on the analysis of foreign experience, it has been proved that it is advisable to use clear criteria by which the level of university innovativeness is assessed. From here, the author's definition of the innovative university concept is provided and the need to form relevant criteria is proved.

Key words: university innovative activities, the universities innovative development, the innovative university.

References:

1. Ministry of Education and Science of Ukraine (2017). Strategies for reform in Ukraine in Ukraine until 2020. Available at: <http://www.mon.gov.ua> (in Ukr.).
2. Zdioruk, S.I. (2014). Education and Science in the Innovative Development of Modern Europe. *Analitichna zapiska. Gumanitarniy rozvitok» (An analytical note, Vol. "Humanitarian development")*, no. 2, pp. 124. Available at: <http://www.mon.gov.ua> (in Ukr.).
3. Roskladka, A. Innovative Higher Educational Institution: Peculiarities of Functioning and Development Prospects. (2011). *Naukoviy visnik Poltavskogo universitetu ekonomiki i torgivli (Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade)*, 5 (50), 270-275 (in Ukr.).
4. Innovation activity (2002). (Law of Ukraine). Available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (in Ukr.).
5. High education (2014). (Law of Ukraine). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukr.).
6. Kharkivska, A.A. (2011). *Teoretichni ta metodichni zasady upravlinnya innovatsiynim rozvitkom pedagogichnogo VNZ* [Theoretical and methodological principles of management of innovative development of pedagogical university]. Kharkiv, 350 p. (in Ukr.).
7. Saukha, P.Yu. (2011). *Innovatsii u vyschij osviti: problemy, dosvid, perspektyvy* [Innovation in higher education: problems, experience, perspectives]. ZhDU im. Ivana Franka, Zhitomir, 444 p. (in Ukr.).
8. National Institute for Strategic Studies (2018). Innovative Research Universities as a Factor for the Modernization of the Educational-Scientific Field and Building a Knowledge Society Retrieved from <http://niss.gov.ua>. (in Ukr.).
9. Zagorodniy A., Kordyuk O., Shadura V. (2016). Does Ukraine Need an Academic University? *Dzerkalo tizhnya (Mirror of the week)*, 21 (in Ukr.)
10. Clayton M. Christensen, Henry J. Eyring. (2011). *The Innovative University: Changing the DNA of Higher Education from the Inside Out* Hardcover.
11. Reuters News Agency Reuters (2018), Retrieved from <https://agency.reuters.com/en.html>

